

קשה להשתחרר מלאסו

קובי אבשלום 4321

תמצית

אנליטיקאים רבים מתארים את התופעה בה האנליטיקאי מוצא עצמו חושב, מרגיש או מתנהג בטיפול על פי מה שמושלך עליו מעולמו הפנימי של המטופל. במצב כזה, בלשונו של סימינגטון (1983), האנליטיקאי תפוס בלאסו של עולמו הפנימי של המטופל. בעזרת דוגמא מהדרכה אנסה להראות כיצד מטפל עלול להיות לכוד בלאסו של עולמו הפנימי של המטופל מבלי להיות מודע או לחשוך בכך. בעזרת דוגמא נוספת מעבודתי הטיפולית אנסה להראות את הניסיון שלי להשתחרר מלאסו, ניסיון שמצליח רק באופן חלקי, כיוון שפועלת העברה נגדית שלי, שמקשה על זיהוי הלאסו בו אני לכוד. גם כאשר הזיהוי מדויק יותר ויש שחרור מלאסו מסוים, בהמשך העבודה האנליטית יופיעו עוד ועוד אספקטים מעולמו הפנימי של המטופל, שמשוחזרים על ידי האנליטיקאי באופן לא מודע, ותפקידו לנסות לזהותם, להשתחרר מאחיזתם, בכדי לעזור למטופל להכיר בהם כחלק מעולמו הפנימי.

¹ מכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו

² בי"ס לפסיכותרפיה פסיכואנליטית, אונ' בר אילן
³ תכנית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית במכון מגיד, האונ' העברית.

⁴ קובי אבשלום, מושב רמת רזיאל 107, cobiav@bezeqint.net

אנליטיקאים רבים מתייחסים לתופעה בה האנליטיקאי מוצא עצמו חושב, מרגיש או מתנהג באנליזה על פי מה שמושלך עליו מהמטופל. מנגנון ההזדהות ההשלכתית, שתואר לראשונה על ידי מלאני קליין ופותח על ידי ביון, מתאר כיצד התנהגויות של המטופל, שהוא אינו מודע למשמעותן ומתבטאות בדבריו או בהתנהלותו באנליזה, גם אם הן עדינות מאוד או מרומזות בלבד, מייצרות תגובה רגשית אצל האנליטיקאי, רגש שהמטופל לא רוצה לחוות אותו. באופן זה המטופל משליך חלק לא רצוי מעולמו הפנימי על האנליטיקאי והאנליטיקאי מזדהה עם אותו רגש, כלומר חווה אותו כרגש שלו עצמו. אוגדן, במאמר על הזדהות השלכתית (1979), מביא דוגמא של מטופל שמעכב מאוד את תשלומיו תוך תלונות שהאנליזה אינה עוזרת לו. בכך המטופל יוצר אצל האנליטיקאי חשש שמא לא יקבל את כספו, כמו גם בושה על הרצון לקבל את כספו, המהולה באשמה שמא לא מגיע לאנליטיקאי תשלום, כיוון שהמטופל לא נעזר. האנליטיקאי חווה אם כן חמדנות מהולה בבושה ואשמה, רגשות שהמטופל נמנע מלהרגיש בעצמו.

סנדלר (1976) טבע את המונח תגובתיות תפקיד (role responsiveness), המתאר תופעה דומה. האנליטיקאי מתנהג באופן שאינו מודע לו, על פי תפקיד שהמטופל מועיד לו. סנדלר לא התייחס בהכרח לחלק שאינו רצוי למטופל ולכן מוביל לכך שהמטופל גורם לאחר להרגיש אותו, אלא לתפקיד מסוים, פעמים רבות תפקיד שישרת את המערך ההגנתי של המטופל. הוא מתאר כיצד, בניגוד למנהגו, הגיש באופן קבוע למטופלת מסוימת את קופסת הטישיו כאשר בכתה. לאחר שהפסיק מנהג זה, למורת רוחה של המטופלת, הסתבר שהיא, בהיותה בת שלוש, נשלחה לשחק בחצר האחורית של הבית, כשאמה מטפלת באחיה התינוק. המטופלת חששה שמא לא תשלוט בצרכיה ולא יהיה מי שינקה אותה. מאז דאגה בכל מצב לוודא שיהיה מבוגר אחראי שיוכל לנקות את מה שהיא תלכלך או תקלקל.

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

כלומר, האנליטיקאי הוזמן לתפקיד המבוגר המנקה, וכל עוד הוא מילא אותו, לא התאפשרה גישה לחרדה העתיקה שמא היא תלכלך ותיגרם לה בושה עצומה.

ראקר (1957) טבע את המושגים הזדהות תואמת והזדהות משלימה. בבסיס המושגים הללו נמצאת התפיסה שעולמו הפנימי של המטופל מכיל תמונות של יחסי אובייקט; כלומר, המטופל נמצא ביחס כלשהו עם דמות מופנמת מעברו. באנליזה מתרחשת העברה, כלומר המטופל חווה את האנליטיקאי כדמות מופנמת כלשהי השייכת לעברו של המטופל. לטענת ראקר, האנליטיקאי, כתוצאה מהעברה זו, יחווה עצמו כאותה דמות שהושלכה עליו. הוא קורא להתרחשות זו הזדהות משלימה. ראקר טוען שקיימת גם התרחשות בה האנליטיקאי יחווה עצמו כפי שחווה עצמו המטופל בילדותו, כאשר המטופל יתנהג באופן לא מודע כמו האובייקט המופנם מעברו. להזדהות זו של האנליטיקאי עם חוויות המטופל הילד, ראקר קורא הזדהות תואמת. כלומר, על פי ראקר האנליטיקאי יכול באופן לא מודע להרגיש, להתנהג ולחשוב כמו המטופל כילד או כמו ההורה המופנם של המטופל.

בולאס (1987) מביא דוגמאות רבות בהן הוא, במשך תקופה ארוכה, חווה את עצמו באופן דומה לזה שחווה את עצמו המטופל כילד. כך למשל, בהתנהלותו מול מטופלת שהייתה מפסיקה את דיבורה למשך דקות ארוכות ואחר כך ממשיכה את אותו הדיבור, שנפסק קודם לכן, כאילו ההפסקה הזו לא התרחשה. בולאס מצא עצמו שוכח את מה שנאמר קודם לכן, נבוך, משתדל להתאים עצמו לנאמר כעת, כאילו ההפסקה לא התרחשה. מאוחר יותר, כאשר ביטא את הרגשתו זו מול המטופלת, ניתן היה להבין שכך היא חוותה את ההיעדרויות הרגשיות הבלתי מוסברות של אימה.

סימינגטון, במאמרו על מעשה של חופש (act of freedom) (1983), כותב: "מהרגע שבו האנליטיקאי והמטופל נכנסים למה שאנחנו קוראים אנליזה, שניהם יחד הם חלק ממערכת אשלייתית. שניהם תפוסים בתוכה. הספרות האחרונה מדגישה שהאנליטיקאי אינו רק מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

מראה, אלא שזהו אנדרסטייטמנט ענק. האנליטיקאי תפוס בלאסו של עולמו הפנימי האשלייתי של המטופל". סימינגטון טוען שכל מהלך האנליזה הוא תהליך השתחררות של האנליטיקאי ממה שמגביל את חופש הפעולה וחופש החשיבה שלו. מה שמגביל את האנליטיקאי, הלאסו שבתוכו הוא חנוק, מורכב מההשלכות מעולמו הפנימי של המטופל, שהאנליטיקאי, באופן לא מודע, מזדהה איתן ומשתף איתן פעולה. סימינגטון אינו מגדיר מה מושלך על האנליטיקאי – רגש לא רצוי של המטופל (כפי שמתואר במנגנון ההזדהות ההשלכתית), תפקיד שמטרתו להגן על המטופל מחוויות לא רצויות (כפי שמתואר ברעיון תגובתיות התפקיד), או דמות מעולמו הפנימי של המטופל שיכולה לגרום לאנליטיקאי להתנהג ולהרגיש כמו המטופל בילדותו או כמו ההורה המופנם שלו (כפי שתארו זאת ראקר ובלאסו). הנקודה העיקרית על פי סימינגטון היא שהאנליטיקאי, באופן שאינו מודע לו, מתנהג, מרגיש וחושב על פי תכנים מעולמו הפנימי הלא מודע של המטופל. כל עוד האנליטיקאי מזוהה באופן לא מודע עם מה שהושלך עליו, הוא מוגבל, נתון בלאסו שלא מאפשר מפגש עם אותם תכנים פנימיים של המטופל שהושלכו עליו. אנסה להדגים את המחשבה הזו על המטופל האחוז בלאסו של עולמו הפנימי של המטופל באמצעות קטע מהדרכה.

מודרכת בשם אורית, אישה לא צעירה בגילה אך צעירה יחסית במקצוע, בעלת השפעה ויניקוטיאנית על עבודתה ורגישות מיוחדת לנושאי אימהות והורות, מביאה להדרכה את הטיפול במיכל. מיכל מאוד התקשתה להסתדר עם הוריה, ובמיוחד עם אימה שהייתה שתלטנית, כעסנית ומניפולטיבית. בגיל התיכון עזבה מיכל את בית הוריה וחיה במשך כמה שנים חיים פרועים של סמים, מיניות ללא אבחנה ומשיכה לעולם הניו-אייג'. היא הצטרפה לקיבוץ אקולוגי רוחני, שם גם נישאה ועוסקת בכתיבה לעלון הקיבוץ. בעת השיחה שמובאת להדרכה מיכל נמצאת בחודש התשיעי להריונה.

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

אורית, המטפלת, מספרת בהדרכה שמיכל נכנסת לשעה הטיפולית כשכרסה ממש בין שיניה ואומרת "אוי זה כבד, הוא אז המון". אורית חושבת לעצמה כמה כבד הולך להיות למיכל אחרי הלידה ועד כמה היא כלל לא מדברת על כך בטיפול. מיכל מתיישבת ואומרת "התחלתי לכתוב גם סיפורים לעלון הקיבוץ, סופסוף עושה מה שאני שרוצה".

אורית: "במה עוסקים הסיפורים?"

מיכל: "במצבים שבהם מגלים עד כמה תרבות הצריכה המערבית גורמת לסבל".

אורית: "למה את מתכוונת?"

מיכל: "כשאדם לא יכול לקנות מותג מפואר, עולה בו כעס. פתאום האדם מגלה שהוא נהנה מהכעס, זה גם נותן כוח. אני ממש מרגישה שאני כותבת דרמות, כותבת חופשי ולא דוחפת מסר בכוח. הדמות מתפתחת לאן שהיא רוצה ולא תקועה בחרא, נותנים לי מהמערכת יד חופשית וזה מה שאני רוצה לעשות".

אורית מספרת בהדרכה שהיא יושבת מודאגת מכך שמיכל עומדת ללדת בקרוב ולא מדברת כלל על עצמה ורגשותיה, ולכן היא מחליטה לנסות לקרב את מיכל לדבר על עצמה.

אורית: "איפה התכנים הללו מתחברים אליך?"

מיכל: "אני דרמטית, מתייחסת לכל בדרמטיות, בונה סרטים מהר מאוד בראש וסובלת. עדיף שאעשה עם זה משהו טוב, בשנייה אני כותבת סיפור".

אורית אומרת בהדרכה שהרגישה שאי אפשר להמשיך לדבר עוד על הסיפורים ושצריך לחבר את הדברים אל מיכל.

אורית: "בשבוע שעבר הגעת מאוד כועסת על בעלך, ואני שואלת אותך אפרופו

ההתייחסות שלך לכעס היום, מה זה נותן לך בקשר איתו?"

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

מיכל: "לא יודעת מה להגיד... מה שאלת?"

נעצור כאן בכדי לבדוק מה קורה בין מיכל לבין אורית, המטפלת שלה. אורית מרגישה וחושבת שבכדי להכין את מיכל לקושי שמחכה לה אחרי הלידה, היא חייבת להביא את מיכל לדבר על הקושי הזה, או לפחות על הקושי עם בעלה סביב נושא זה. מיכל מספרת על כך שהיא עושה מה שרוצה, שכותבת חופשי, שנותנים לה יד חופשית, שהדמות מתפתחת לאן שהיא רוצה, וגם אומרת שלא דוחפת מסרים בכוח. אם ננסה למצוא תמונת יחסי אובייקט שמיכל מבטאת בתוכן דבריה, אפשר לומר שמיכל מספרת על אובייקט מניפולטיבי שעלול לדחוף מסר בכוח, להגביל את חופש החשיבה והיצירה שלה, להשאיר אותה תקועה בחרא, אבל הפעם סופסוף היא חווה יד חופשית ומאפשרת. כאשר מתבוננים על ההתנהלות של אורית, היא אכן נראית כמו מי שמנסה לדחוף לכיוון מסוים בכוח ולהטות את הדיבור של מיכל לכיוונים שנראים לה מועילים יותר לקראת הלידה הקרובה. אורית משוכנעת שהיא פועלת מתוך עמדה טיפולית שמכוונת לטובתה של מיכל, אך נראה שהיא עונה להגדרה של סימינגטון – לכודה בלאסו של עולמה הפנימי של מיכל, כלומר אורית מתנהגת בפועל כאותו אובייקט שמנסה בכוח לדחוף את הכיוון שלו. מיכל בתגובה אומרת "לא יודעת מה להגיד" ואחרי שתיקה קצרה לא זוכרת מה אורית שאלה בכלל. מיכל לא מתחברת לכיוון של אורית, שוכחת מה נשאלה ומסמנת בכך שמבחינתה מוכתב לה כיוון שמגביל אותה, שמצמצם את החופש שלה. לא אביא את המשך השיחה, אך הדיאלוג הזה הולך ומסתבך, כאשר אורית שואלת יותר ויותר שאלות מכוונות מטרה ומיכל עונה תשובות סותרות, קופצת מעניין לעניין, ואורית יוצאת מתוסכלת מכך שלא הצליחה לעזור למיכל להיות מוכנה יותר לקראת התפקיד האימהי הקשה שמחכה לה. במקרה זה אפשר לראות, לדעתי, כיצד תמונת יחסי האובייקט של המטופל משוחזרת באינטראקציה הטיפולית. כלומר, מה שקורה בין אורית למיכל הוא שאורית פועלת באופן מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

שלא מודע לה, כאותו אובייקט מניפולטיבי שדוחף את המסר שלו ושממנו מיכל מנסה להשתחרר על ידי התרוצצות לכל מיני כיוונים.

ניתן לשער, למרות מיעוט הפרטים על ההיסטוריה של מיכל, שאימה השתלטנית נחוותה על ידה כמנסה באופן מניפולטיבי להכתיב למיכל את חייה, ובהמשך נחוו כך גם דמויות סמכות או מסגרות. בכדי להימלט מהשפעתם המגבילה, בגיל התיכון ואחריו פנתה מיכל לחיים פרוצים ומשולחי רסן.

כיצד משתחררים מהלאסו, מאותן השלכות הפועלות בתוכי, האנליטיקאי, שאינני מודע לקיומן, והן מגבילות את חופש החשיבה שלי, גורמות לי להתנהג באופן לא מודע כאובייקט מעולמו הפנימי של המטופל, ובכך לא מאפשרות התפתחות והתקדמות של האנליזה?

סימינגטון (1983) קרא להשתחררות האנליטיקאי מהלאסו שמגביל אותו – מעשה של חופש. הוא טוען שהאנליטיקאי אינו יכול ליזום מעשה כזה. עליו להתאזר בסבלנות עד שתרחש בתוכו תנועה נפשית, שלאחר שהיא קורית האנליטיקאי יכול לבטא אותה בפירוש או בהתנהגות המלמדות שהוא אינו תפוס יותר בלאסו ההשלכה הזו של המטופל. להבנתי, וויניקוט במאמרו על השימוש באובייקט (1971) מתאר מהלך כזה, כאשר האנליטיקאי אינו פועל על פי ההשלכה של המטופל, אותה וויניקוט מכנה התייחסות לאובייקט, אלא פועל ממקום של אובייקט נפרד, שיכול לחשוב, להרגיש ולהתנהג אחרת ממה שהמטופל מועיד לו ומצפה ממנו, ובכך לאפשר למטופל את השימוש בו (האנליטיקאי) כאובייקט מזין ומגדל.

אפשרות זו, של השחרור מהלאסו ושל פעולת האנליטיקאי ממקום של אובייקט נפרד, לא קורית מעצמה, ללא שום התכוונות מצד האנליטיקאי, גם אם, כפי שסימינגטון אומר, האנליטיקאי אינו יכול ליזום אותה או להאיץ את תהליך התרחשותה.

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

את חלקו של האנליטיקאי בתהליך השחרור מעולם ההשלכות של המטופל מיטיב לתאר אוגדן. אוגדן (1996) כותב שלדעתו העשייה האנליטית היא כזו בה "האנליטיקאי והאנליזנט מייצרים סמלים (בדרך כלל מילים) עבור אספקטים, שעד כה לא נחשבו ולא דוברו, של עולם האובייקטים הפנימי של המטופל". בכדי למצוא את המילים הללו לתיאור עולמו הפנימי של המטופל, האנליטיקאי יכול וצריך, על פי אוגדן (1994), לזהות בתוך עצמו, בהקשבה ל reverie שלו עצמו, את השלישי האנליטי, את אותה חוויה המתרחשת במפגש האנליטי, שהאנליטיקאי והמטופל שותפים ביצירתה וחווים אותה, כל אחד על פי דרכו ואישיותו. אותה חוויה, השלישי האנליטי, היא אספקט מעולמו הפנימי של המטופל, שמשוחזר בסיטואציה האנליטית. האנליטיקאי יכול לזהות את השלישי האנליטי, את השחזור המתרחש או התפקיד שמועיד לו המטופל, אם הוא מקשיב לעצמו, לחוויה שלו, לרגשות ומחשבות שעוברות בתוכו, ומנסה לתת להם מילים, להבין את החוויה שלו עצמו ומתוך כך להבין את חווית המטופל. ברגע שהאנליטיקאי מודע להשלכה הפועלת בתוכו, או לאופן שבו הוא חווה את האספקט מעולמו הפנימי של המטופל, מתאפשר לו השחרור מהשלכה זו, שחרור מהלאסו, וניסוח של פירוש התכנים הללו מעולמו הפנימי של המטופל.

על פי אוגדן, כל תוכן נפשי שעובר אצל האנליטיקאי בשעה הטיפולית אינו שייך לאנליטיקאי בלבד, אלא מהווה ביטוי של תמונת יחסי האובייקט של המטופל כפי שהיא משוחזרת בסיטואציה הטיפולית. המטפל חווה את התמונה הזו כפי שהיא מתבטאת בתוכו, על פי אישיותו, עמדותיו האישיות והמקצועיות, על פי עולם האסוציאציות הפרטי שלו. עבודת המטפל היא לתת לעצמו לחוות את העובר בתוכו בשעה הטיפולית ולנסות לזהות מתוך תכנים אלו את האספקט מעולם יחסי האובייקט של המטופל, שהמטפל כעת חווה אותו. סימינגטון, סנדלר ואחרים טוענים שהמטפל לא רק חווה בתוכו את תמונת יחסי

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

האובייקט של המטופל, אלא מתנהג בפועל כאותו אובייקט, כאילו המטפל מקבל הוראות משחק מהבמאי שהוא הלא מודע של המטופל, שמכיל בתוכו את תמונות יחסי האובייקט המופנמות. המטפל אינו מודע לכך וחושב שהתנהגותו נובעת מהבנתו את המטופל, את צרכיו של המטופל ואת תפקידו כמטפל מול המטופל.

אני מאמין שהאפשרות לזהות את האספקט מתוך עולמו הפנימי של המטופל שמשוחזר בשעה הטיפולית עוברת דרך הקשבה לכל מה שעובר בתוכי בשעה הטיפולית, כמו גם הקשבה להתבטאויותיי בשעה, גם אם אני חושב שדבריי הם פירושים או התערבויות תקינים לגמרי. כאשר נאסף מספיק חומר מתוך התבטאויות המטופל ומתוך הקשבה לעצמי בשעה, אני מנסה לנסח מתוך החומר תמונת יחסי אובייקט שמתארת את הקורה בין המטופל וביני. כאשר הניסוח מדבר למטופל ומורגש לו כתיאור אמיתי של מה שהוא חווה, נפסק השחזור לאותו הרגע ואפשר לפגוש אספקטים של אותם תכנים בעולמו הפנימי של המטופל.

אנסה להדגים זאת באמצעות שעה טיפולית עם שחר. שחר, בן 23, חזר אלי לטיפול לאחרונה, לאחר שהיה כשנה בטיפול שהחל בעת שירותו הצבאי, עקב דיכאון והסתגרות. בסבב הראשון של הטיפול שחר היה מסוגר למדי, התקשה למצוא על מה לדבר. באחת הפעמים הוא הביא תיאור מתוך הסרט "החומה" של הפינק פלויד ובו ילד שהחליט להסתגר מפני העולם האנושי מתוך אכזבה. בסרט הילד יושב כפוף, מחבק את ברכיו, מרכין את ראשו ומסרב לענות למי שפונה אליו. בפעמים המועטות ששחר תיאר את הוריו, הוא תיאר את אביו כאיש דומיננטי וקשה, שדורש ציות למה שהוא חושב כנכון. האב הצטייר כאיש עצבני בדרך כלל, עם התפרצויות זעם מפחידות. את אימו תיאר שחר כאישה טובת לב, שפוחדת מאבא ועל כן משותקת בבית ולא מהווה עבור שחר כתובת. שחר מספר שילד היה כרוך מאוד אחר אימו, אך בגיל שלוש עשרה בערך התרחק ממנה מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

ומאז הוא בקושי מדבר איתה או עם אביו. התרחקותו של שחר מאימו קרתה כאשר אבא התפרץ עליו יום אחד בזעם ואימא עמדה מן הצד ולא פצתה את פיה, למרות שסיבת ההתפרצות של אבא לא הייתה מוצדקת לדעתו. שחר הרגיש את אימא כבוגדת ומאז התרחק ממנה וסגר עצמו בפניה.

שחר חזר לטיפול בגלל הקשר עם ניצה. שחר מאוהב בניצה ורוצה את קרבתה באופן נואש, אך ניצה מתקרבת ומתרחקת, מעוררת את קנאתו בדיבור עם בחורים אחרים ובמיוחד עם דניאל, שהיה החבר הקודם שלה. שחר סובל, בוכה המון, אך לא מצליח להשתחרר מהכמיהה לניצה. בפגישות קודמות לזו שאביא, הצבעתי על כך ששחר מפעיל על ניצה לחץ רגשי כבד דרך סבלו ודרך האשמות על כך שהיא מתרחקת ממנו, על כך שהיא מבטלת פגישות איתו, על כך שהיא מדברת עם בחורים ובפרט עם דניאל. בשעה הקודמת לזו שאביא שחר סיפר על מפגש עם ניצה. שחר קנה להם כרטיסים להופעה של להקה שהיא מאוד אוהבת, אך בהופעה ואחריה ניצה הייתה מרוחקת ושחר חזר הביתה במפח נפש גדול ובכה בכי ארוך.

כעת אביא את השעה עצמה.

שחר: "אין חדש. לא בטוח שיש לי על מה לדבר. לא דברתי איתה מאז ההופעה והיא גם לא דברה איתי. באותו לילה שלחתי לה במייל קישור לשיר של להקת מוניקה סקס שנקרא על הרצפה. (שחר שר לי את הפזמון): שבור, שבור, על הרצפה, את גוררת אותי, בא לי לתת אגרוף ואז לאסוף אותך ברחמים. משהו כזה, בערך".

אני: "אתה אומר לה שהיא שוברת אותך".

שחר: "כן. אולי בגלל זה היא לא מתקשרת? אולי זה לחץ עליה?"

חבר סיפר לי שהוא ראה אותה עם דניאל בשבת. יש להם מבחן ביום ראשון, אבל עדיין לא סביר שבגלל זה הם מסתובבים ביחד בשבת. לא יודע למה היא עושה לי את זה. היא מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

יודעת כמה זה מכאיב לי. כשאני שואל אותה אם יש לה משהו עם דניאל, היא עונה שלא, אבל בשנה שעברה עשתה לי בדיוק את אותו קטע. אחרי שהיא ואני היינו באחד מסיבובי ה on/off שלנו היא הכחישה במשך שלושה חודשים שיש לה משהו עם דניאל ובסוף אמרה שהם ביחד.

ידידה ממש טובה שלי יושבה איתי וטחנה לי במוח כמה ניצה הורסת אותי, כמה היא מניאקית ושבֵרור שאני צריך לצאת מהסיפור הזה, וכמה שיותר מהר יותר טוב. ברור שהיא צודקת, אבל אני לא מצליח. כל החברים שמדברים איתי על ניצה אומרים לי את אותו הדבר.

חלמתי בלילה לפני יומיים שאני נמצא בחדר באוניברסיטה וניצה שם, מדברת עם אחרים, גברים ליתר דיוק, ומתעלמת ממני. אני זורק עליה דברים קטנים בכדי למשוך את תשומת הלב שלה. היא לא מגיבה. אני מתחיל להשתולל ולשבור דברים. ידידה שלי מוציאה אותי החוצה ואומרת לי – תירגע, תירגע. אני מחזיק ביד שרשרת, ומכה איתה בכוח על הרצפה, יותר ויותר חזק. מנסה לשבור את השרשרת הזו או משהו שקשור לשרשרת, ולא מצליח. היה גם חלום נוסף באותו לילה, אולי זה איכשהו המשך של החלום הזה. במציאות, יש מישהי שהיה לי רומן קצר איתה לפני שנסעה לתקופה ארוכה למזרח. היא חזרה לפני שלושה שבועות. דברנו ולא הצעתי לה משהו רומנטי. נדמה לי שהיא כן מעוניינת. בחלום אני קרוב אליה, היא מחבקת אותי ומנסה לנשק אותי ואני לא מעוניין".

אני: "אתה מספר שאתה מאוד רוצה להשתחרר מניצה, לשבור את מה שקושר אותך אליה, אבל אתה לא מצליח לשבור את השרשרת הזו ולכן לבך לא פנוי לאף בחורה אחרת. למרות שאתה רואה שהיא מתעלמת ממך, רק מכאיבה לך, כמה כעס היא מעוררת בך, כל זה לא מספיק בשביל לשחרר אותך ממנה".

שחר: "לגמרי ככה (שחר שותק מעט, פניו כאובות והוא מוחה דמעות). אולי היא כמו סם בשבילי. כשהיא אומרת לי שאכפת לה ממני וזה לא כמו שאני חושב, אני בשמיים. כשאין לי את הסם הזה, אני בקריזו. הבעיה שהדילר הפסיק לספק את הסם הזה. אם היא הייתה מודה שיש לה משהו עם דניאל, ברור שהייתי נשבר, אבל הייתי מצליח ללכת הלאה. לא מבין למה היא עושה לי את זה. היא יודעת כמה זה הורס אותי.

כשבאתי אליך לטיפול חשבתי שתעזור לי להשתחרר ממנה. כשספרתי לניצה שאני חוזר לפסיכולוג שלי, היא אמרה לי – אל תוציא אותי יותר מדי כלבה אצל הפסיכולוג. גם היא יודעת שהיא כלבה, אבל זה לא עוזר לה לשנות את זה. אתה, במקום לומר לי כמה היא לא טובה לי, הראית לי איך לנסות להתקרב אליה כשאמרת לי שאני לוחץ עליה ומאשים אותה. זה לא עובד. לא סתם האשמתי אותה, האשמתי אותה שהיא משקרת לי בקשר לדניאל, כאשר היא באמת שיקרה".

אני: "אני מרגיש שאתה מזמין אותי להצטרף למקהלה היוונית של החברים שלך, שטוחנים לך במוח כמה ניצה רעה עבורך, אבל אתה גם מספר לי שזה לא עוזר לך".

שחר: "אבל אם אתה תגיד אז אולי זה כן יעבוד".

אני: "זו לא העזרה שהייתי רוצה להציע לך, אני מנסה להציע משהו אחר".

שחר: "אתה לא רוצה לעזור כך למרות שאולי זה יכול לעזור?"

אני: "אני לא חושב שהצטרפות שלי למקהלה היוונית של החברים שלך יכולה לעזור במשהו".

שחר: "אין לי מה להגיד, לא יודע מה להגיד".

משתררת שתיקה ושחר דומע בשקט.

אעצור כאן לרגע את תיאור מהלך השעה, בכדי לתאר את המתחולל בתוכי. ברגע הזה, בו

שחר מפנה אלי את השאלה אם אינני רוצה לעזור לו ואני עונה לו שמה שהוא מבקש לא

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

יעזור, יש בתוכי מעין עצירה פנימית, בה אני מרגיש שמתרחש כאן משהו ביני לבינו, שאני משתתף במשהו שעד לרגע זה אינו מודע לי. אני מרגיש ששחר מתייאש מהדיאלוג שלנו כשהוא אומר בבכי "אין לי מה להגיד, לא יודע מה להגיד". סימן נוסף לכך שמתרחש כאן שחזור הוא תשובתי הנחרצת, ההודפת את שחר, כאשר אני מודיע לו שהצטרפות שלי למקהלה היוונית של חבריו לא תעזור. גם בחירתי במונח מקהלה יוונית מרמז על כעס בתוכי על הלחץ שלו לגרום לי לדבר בגנותה של ניצה בכדי לנסות לשחרר אותו ממנה. אני גם ער לכך שבמהלך השעה אני חווה את שחר כגיבור סובל בטרגדיה יוונית, שמחפש דרך לשחרר את עצמו מיסורי הלב הקשים שהוא עובר. כאשר אני מפרש לו את החלומות בדבר רצונו העז להשתחרר ממי שגורמת לו כעס וייסורים, אני מקווה בסתר לבי שהפירוש אכן יבהיר לו כמה הוא סובל וכועס ויעזור לו לעשות צעדים של השתחררות ממנה, אבל אני לא רוצה למצוא את עצמי משמיץ את ניצה. זאת מכיוון שאני חושב שהחלק החשוב של מה שאני יכול להציע לו הוא הבנה של יחסי האובייקט המופנמים שלו, כיוון שניצה היא רק דוגמה לאותם יחסי אובייקט ואין לי דרך לדעת אם היא מניאקית אמיתית, כפי שהוא רוצה שאגיד, או שכך הוא רק חווה אותה, או מה שיותר סביר, ששניהם בפלונטר של תמונות מעולמו הפנימי של כל אחד מהם.

הסירוב להשמיץ את ניצה ואי ההצלחה שלי עד אותו רגע בשעה להציע לו הקלה, מביאים אותי לתחושה מסוימת של חוסר אונים. שחר יושב מולי כואב, דומע, מבקש ממני הקלה ומה שאני מציע לא עוזר ומביא אותו לייאוש. מתוך החוויה הזו מתנסח לי אספקט של תמונת יחסי האובייקט שמשוחזר איתי ואני מציע לשחר את הפירוש הבא.

אני: "אשתף אותך במחשבותיי על מה קורה לנו עכשיו. אתה נקרע מכאב, מבקש את עזרתי, ואני חסר אונים, לא יכול להושיט יד שתקל על הכאב שלך, לא רואה איך. זה מזכיר לי שספרת לי בפרק א' שלנו על הסרט "החומה", על הילד שמתייאש מאנשים. ככה

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

מתייאשים מאנשים: או כשהם מכאיבים לך עד מוות או כשהם עומדים מנגד חסרי אונים ולא יכולים לעזור".

שחר: "אנשים באמת מייאשים".

יש שתיקה קצרה. אני רואה ששחר מתלבט אם לומר משהו. אני מחכה.

שחר: "ביום שבת התעצבנתי על ההורים שלי. באתי אליהם לשישי-שבת כמו שאני עושה ברוב השבתות. אחי הקטן שגר איתם נסע לחברים שלו לשבת ולקח איתו בצרור שלו את המפתח של שרשרת האופניים. הוא יודע שאני בא לשם בשבתות, ושם הוא לא משתמש באופניים אני נוסע איתם. התקשרתי אליו ושאלתי אותו למה לא השאיר את המפתח. הוא התעצבן ואמר שפעם הוא השאיר את המפתח בבית בגללי ושכח שהמפתח נשאר בבית וכשנסע לאימון כדורגל לא יכול היה לקשור את האופניים ומאז הוא שומר את המפתח בצרור שלו. וזהו, זה לא לדיון. אמרתי להורים שלי שיגידו לו משהו על זה. הם אמרו שהם לא רוצים להתערב. אבל אתם יודעים שאני צודק והוא לא, אז למה שלא תגידו לו? והם אומרים לי – עזוב, תקנה לך אופניים. אני אומר להם – אתם רוצים לשלם לי על האופניים? אז ברור שהם עונים שאין טעם שיהיו שני זוגות אופניים בבית כשאני לא גר שם. אז אני אומר – נו, אז למה שלא תגידו לו שישאיר את המפתח. הם לא רוצים וזהו. זה מעצבן אותי שהם לא מוכנים להתערב גם אם אחי פוגע בי".

אני: "הכאב שלך מתחיל מזה שהיית מצפה מאחיך ליחס קצת יותר מתחשב, שיחשוב על זה שאם אתה בא הוא יכול להשאיר את המפתח בבית, כדי שתוכל להשתמש באופניים".

שחר: "ואני גם מצפה שההורים לא ישבו על הגדר ויגידו שזה לא עניינם".

אני: "גם מההורים אתה מצפה ליחס קצת יותר מתחשב ואכפתי, כזה שיגרום להם להתערב למענך".

כאן מסתימת השעה. בתום השעה אני חושב על כך שהניסוח שלי את מה שהתרחש בין שחר לביני לא היה מדויק. שחר דיבר על אובייקט שיכול לעזור ובוחר שלא להתערב, ולא על אובייקט חסר אונים. למרות אי הדיוק שבפירוש שלי, השחזור ביני לבין שחר נעצר ושחר עבר לספר את תמונת יחסי האובייקט שלו כפי שהוא חווה אותה כעת עם הוריו. בחרתי בשעה זו כיוון שהיא מדגימה כמה דברים שאני רוצה לומר סביב השחזור שקורה בעבודה האנליטית-ההעברה, והאופן בו מעורבת ההעברה נגדית. בחלק הראשון של השעה, בו שחר מספר לי על המייל ששלח לניצה ואת חלומותיו, אינני חושב שההתרחשות המרכזית הייתה טרנספרנסיאלית. להרגשתי שחר ביטא את מצוקתו, את רצונו להשתחרר מהקשר המייסר עם ניצה, ואת אי הצלחתו במשימה זו. הפירוש שלי פנה למצוקה זו ונשען על החומר ששחר הביא. לדעתי, לחפש במצב כזה את האמירה הטרנספרנסיאלית יכול להוביל לסוג של אינדוקטרינציה, שלא מאפשרת הקשבה חופשית למה שבאמת מתרחש בהעברה ובהעברה הנגדית ועלולה להפוך ללאסו המגביל את חשיבתו של האנליטיקאי (כלומר יש סוגי לאסו שאינם נובעים מהשלכות המטופל, אלא מעמדות תיאורטיות ואישיות של המטפל). בשלב זה של השיחה לא הרגשתי שמתעוררות בי תחושות או התבטאויות שמרמזות על שחזור כלשהו שמתרחש בשעה. יש סימנים שמעידים על שעתיד לבוא כאשר שחר אומר לי, בציניות שמתריסה על פרוש קודם שלי לגבי הלחץ שלו על ניצה, שאולי היא לא מתקשרת אליו כיוון ששלח לה מייל מאשים שהיא שוברת אותו, או כאשר הוא מדגיש את הרוע של ניצה. אך בשלב זה של השיחה אלו ביטויים שוליים לתוכן המרכזי ששחר מביא והוא מצוקת אי הצלחתו להשתחרר מהקשר עם ניצה. ההתרחשות הטרנספרנסיאלית מתחילה להיות מרכזית ובולטת כאשר שחר פונה אלי ואומר לי שהוא פנה לטיפול כי חשב שאעזור לו להשתחרר מניצה ואילו אני עושה את ההיפך. באותו שלב בשיחה נוצר בינינו קונפליקט. אני מרגיש ששחר לוחץ עלי להשמיץ מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

את ניצה ובכך לעזור לו להשתחרר ממנה. אני מפרש את הלחץ הזה, אך שחר לא מרפה, ואני מוצא עצמי אומר לו שלהשמיץ את ניצה לא יעזור, קולט שאני מבטא כעס בבחירת המונח מקהלה יוונית של חברים ורואה ששחר מתייאש מהדיאלוג שלנו. במצב זה אני מנסה לנסח את המתרחש בין שחר לביני, ומציע לו את הפירוש על התייאשותו מאנשים כיוון שהם פוגעים או שקצרה ידם מלהושיע.

אי הדיוק שלי בניסוח האספקט של תמונת יחסי האובייקט המופנמים של שחר, המשוחזר בינו לביני, נובע ממה שמכונה "העברה נגדית במובן הקלאסי", כפי שפרויד התכוון אליו, כלומר מתוך הקשיים הלא מודעים של המטפל שמפריעים לו להבין את המטופל. קושי של העברה נגדית הוא, לדעתי, אי מוכנות של המטפל לראות ולחוות את עצמו בדמות האובייקט שהמטופל משליך עליו באותו זמן.

במקרה שלי התקשיתי, כלומר לא רציתי, לראות את עצמי כמי שבגלל עקרונות שלו מתעקש שלא להציע לשחר את העזרה שהוא מבקש. על כן בחרתי בתיאור מקובל יותר עבורי של עצמי, ככזה שרוצה לעזור אך הוא חסר אונים ולא ככזה שעומד באופן קשה ואטום רגשית מול שחר המתייסר ומסרב להושיט לו יד. מתוך קושי של העברה נגדית במובן הקלאסי של המונח, הקושי לראות עצמי כמי שיכול אך מסרב לעזור, פעלתי באותו רגע בשעה כמו האובייקט הזה מעולמו הפנימי של שחר, כאשר אמרתי לו בנימה תקיפה ומעט כעוסה "לא כך אני רוצה לעזור לך".

הפירוש על היותי רוצה לעזור אך חסר אונים, הגם שהיה לא מדויק, אפשר לשחר ולי לצאת מן השחזור שהתרחש בינינו בפועל, להשתחרר ברגע זה מהמערכת האשלייתית ששנינו היינו נתונים בה, מהלאסו שאני הייתי נתון בו, ולחזור לדיבור שבו שחר מביא תכנים נוספים על יחסיו עם הוריו. כיוון שהדיבור של שחר חוזר לתכנים מעולמו שאינם קשורים להעברה, אני מגיב בפירוש על תמונת יחסי האובייקט כפי שהיא מופיעה עם אחיו **מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית**

והוריו. אני שוב מפספס את האמירה על האובייקט האדיש שמסרב לעזור, ושחר מדגיש באוזני שהוא מצפה שהוריו לא ישבו על הגדר ויאמרו שמריבת האחים היא לא עניינם. בכך, שחר מאפשר לי להבין את הנקודה העיוורת עבורי בגלל ההעברה הנגדית שלי, מאפשר לי להיות מודע לקושי שלי, שגרם לאי הדיוק.

אפשר לחשוב שהשחזור איתי בשעה הזו דומה לסיפור מילדותו של שחר על אבא (ניצה בשעה הזו) שפוגע ועל אמא שעומדת מנגד ולא מתערבת, כאשר שחר אומר בשחזור זה שלדעתו אמא (אני בשעה הזו) יכלה להתערב ולעזור אך בחרה להפקיר את שחר ולכן הרגיש שבגדה בו, התייאש ממנה וסגר עצמו מאחורי חומה.

השחרור של האנליטיקאי מהלאסו של עולמו הפנימי של המטופל אינו התרחשות חד פעמית, כיוון שיש אספקטים רבים מעולמו הפנימי של המטופל שמופיעים כשחזורים המייצרים את הלאסו. בהמשך העבודה עם שחר עלו שוב ושוב מצבי קונפליקט בינו לביני במצבים שנוצרו שחר הפעיל עלי לחץ כבד להיעתר לדרישותיו. באחד הימים, למשל, נפגשנו במקרה במרכז מסחרי סמוך למקום עבודתי. שחר רצה לדעת לאיזו חנות הלכתי ומה קניתי. משבחרתי לא לענות, שחר הביא נימוקים רבים מדוע לדעתו עלי להיענות לבקשתו לדעת את מה שרצה לדעת. אני הרגשתי בתוכי את אותה תחושת חוסר אונים וכעס שחשתי כאשר שחר לחץ עלי לומר לו שניצה לא טובה עבורו. הבנתי שהלאסו בו אני נתון הפעם הוא חוויתו של שחר הילד, שאבא מפעיל עליו לחצים להיכנע לתכתיביו (הזדהות תואמת על פי ראקר). כזכור, את ההתנהלות הזו פירשתי לשחר בהקשר ללחצים שהוא מפעיל על ניצה, וכעת מצאתי אני את עצמי מזדהה עם שחר הילד, שנתון ללחצים, שדוחקים אותו לפינה ותובעים ממנו כניעה מובסת והוא, מתוך מרד, כעוס, מסתגר ומתבצר בעמדותיו.

לסיכום, אנסח את ההבנה שלי כפי שניסיתי להדגים בשתי הדוגמאות שהבאתי. מטרת העבודה האנליטית היא לתת מילים לידוע הלא נחשב (בולאס, 1987), לתמונות יחסי האובייקט המופנמים של המטופל. בטיפול מתרחש לעתים שחזור של אספקט מסוים מעולם יחסי האובייקט המופנמים של המטופל. השחזור אינו מתבטא רק בכך שהמטופל חווה את המטפל בדמות האובייקט הפנימי שלו, אלא המטפל נהייה כזה בפועל, כלומר מתנהג בפועל כגרסה עכשווית של אותו אובייקט. בכך, ההתרחשות בטיפול אינה עולמו הפנימי של המטופל, שהמטפל מנסה לפענח, אלא שחזור מעולמו הפנימי של המטופל שמתרחש באמת בין המטפל למטופל, כפי שקרה לאורית שפעלה כמי שמנסה לדחוף את המסר שלה בכוח ולהכתיב למיכל על מה לדבר בשעה, וכפי שקרה לי, שהתעקשתי שאינני רוצה לעזור לשחרר כפי שהוא מבקש, כי זה לא על פי דרכי ולא יעזור. אם המטפל מקשיב להעברה הנגדית שלו, לכל מה שעובר בתוכו, כמו גם מוכן להסתכל על התבטאויותיו כחומר אנליטי שעוזר להבין את המתרחש באינטראקציה עם המטופל, יכול להתאפשר הפירוש שמשחרר את השניים מהלאסו ומחזיר את העבודה לניסיון להבין ולתת מילים לעולם יחסי האובייקט המופנמים של המטופל, שהמטפל והמטופל משתפים פעולה בכדי לפענחו.

העבודה הטיפולית מורכבת מצעדים רבים כדוגמת השעה שהצעתי, צעדים בהם המטפל מנסה, משחזר, נתקע בשחזור, נחלץ באופן חלקי או לא מדויק, אך עוד ועוד צעדים כאלו מאפשרים את העבודה האנליטית.

פרויד כתב במאמר מ-1938 על הטכניקה הפסיכואנליטית כי "על האנליטיקאי מוטלת בכל פעם המשימה להוציא את המטופל מתוך האשליה המסוכנת, להראות לו שוב ושוב שמה שהוא רואה כחיים חדשים במציאות, אינו אלא השתקפות של העבר". הטענה העיקרית שלי היא שבכדי לאפשר את ההתרחשות שפרויד מצביע עליה, על המטפל להיות מוכן **מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית**

לראות שוב ושוב את עצמו כמי שאומנם חווה את עצמו פועל כמטפל, אך בפועל משחק באופן לא מודע תפקיד שהינו השתקפות העבר של המטופל.

ביבליוגרפיה

Bolas. C., (1987) The Shadow of the Object. New York, Columbia University Press.

Freud. S., (1938) An Outline of Psychoanalysis. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XXIII (1937-1939), 139-208

Ogden, T.H. (1979) On projective identification. Intl. J. Psychoanal., 60: 357-373

Ogden. T.H., (1994) The Analytic Third: Working with Intersubjective Clinical Facts. Int. J. Psychoanal. 75: 3-19

Ogden. T. H., (1996) Reconsidering Three Aspects of Analytic Technique. Int. J. Psychoanal. 77: 883-899

Racker H. (1957) The Meaning and Uses of Countertransference .
Psychoanal. Quarterly, 26 : 303-357

מרחבים – כתב עת של האגודה הישראלית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית

Sandler J. (1976) Countertransference and Role Responsiveness. Int. R.

Psychoanal. 3 : 43-47

Symington. N., (1983) The Analyst's Act of Freedom as Agent of

Therapeutic Change. Int. R. Psychoanal. 10:283-291.

Winnicott, D.W., (1971). The use of an object and relating through

identifications. in:*Playing and reality*.